

O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI
OLIIY TA'LIM, FAN VA INNOVATSIYALAR VAZIRLIGI
FARG'ONA DAVLAT UNIVERSITETI

**FarDU.
ILMIY
XABARLAR**

1995-yildan nashr etiladi
Yilda 6 marta chiqadi

**2024/3--SON
ILOVA TO'PLAM**

**НАУЧНЫЙ
ВЕСТНИК.
ФерГУ**

Издаётся с 1995 года
Выходит 6 раз в год

I.I.Rustamova	
Abdulla Qahhorning "Sarob" romanida detallar funksiyasi va dinamikasi	770
G.H.Oxunova	
Badiiy obraz borliqni anglash omili sifatida (Isajon Sulton hikoyalari misolida)	773
G.M.Oripova, F.A.Rahmataliyeva	
Xokku she'riy janrida inson va tabiat tasviri	778
G.Muhammadjonova	
Erkin Vohidovning hajviy asarlarida davr muammolari	782
Sh.D.Maxmidjonov	
Badiiy nutq tiplari va qahramon ruhiy olami talqini (Tohir Malikning asarlari misolida)	787
M.M.Xamidov	
O'zbek adabiyotida tarixiy obraz va uning ifoda usuli	791
O.A.Ahmadjonova, Sh.D.Ma'murova	
Mahmudxo'ja Behbudiy publitsistikasida til o'rganish masalasi va milliy til qadri	795
X.A.Abdulxamidova	
Isajon Sulton romanlarida inson xronotop sifatida	799
J.B.Sayidolimov	
"Makorim ul-axloq" agiografik asar namunasi	803
G.M.Oripova, G.G'.Axmadaliyeva	
Said Ahmadning hikoyanavislik mahorati ("Qorako'z majnun" hikoyasi misolida)	808
I.S.Mannopov, B.D.Rajavaliyev	
"Devoni hikmat"da ishq va oshiqlik talqini	812
S.F.Komilova	
Xalq dostonlarida do'stlik obrazi talqini	817
O.A.Ahmadjonova	
Asqad Muxtorning ayollar psixologiyasini yoritishda uslubiy o'ziga xosligi	820
A.A.Abduraxmonov	
O'zbek lirikasida nurning poetik funksiyasi	824
X.A.Abdulxamidova, G.Sh.Shodiyeva	
"Kutilgan kun" hikoyasida badiiy psixologizm	828

TILSHUNOSLIK

S.N.Fazildinova	
"Farhod va Shirin" dostoni nasriy bayonidagi tasvir vositalarning ifodalanishi	831
N.K.Ergasheva	
Goals and objectives of the training practice	835
O.A.Axmedova	
Nofilologik oliy o'quv yurtlarida ingliz tili terminalogiyasini o'qitishning nazariy asoslari	838
Sh.B.Karimova	
O'zbek tilida kvantitativlikning lug'aviy ifodasi	841
A.U.Akhmedova	
Challenges of using only traditional methods in teaching foreign languages	844
A.U.Akhmedova	
The effects of contemporary teaching methods in teaching foreign languages	850
D.Ganieva, F.Khamidov	
The comparative analysis of internet discourse in Uzbek, Russian and English languages	855
Ш.Аскарова	
Сущность языковой интерференции при изучении Немецкого языка	859
S.Kh.Azimova	
The stages of development of the theory of intercultural pragmatics in linguistics	863
E.B.Yagyaeva	
Talabalar mustaqil ta'limining mohiyati, tuzilmasi va vazifasi	867
E.B.Yagyaeva	
Ingliz tili o'qitish jarayonida talabalarning mustaqil ta'limini tashkil etish bo'yicha metodik tavsiyalar	870

UO'K: 821.133.09-1

XOKKU SHE'RIY JANRIDA INSON VA TABIAT TASVIRI
IMAGE OF MAN AND NATURE IN HOKKU POETRY GENRE
ОБРАЗ ЧЕЛОВЕКА И ПРИРОДЫ В ПОЭТИЧЕСКОМ ЖАНРЕ ХОККУ

Oripova Gulnoza Murodilovna¹ ¹Farg'ona davlat universiteti dotsenti, filologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)Rahmataliyeva Feruzaxon Akmal qizi²²Farg'ona davlat universiteti filologiya fakulteti o'zbek tili yo'nalishi talabasi**Annotatsiya**

Mazkur maqolada yapon she'riyati janri bo'lgan xokkular Rauf Parfi va Xurshid Davron tarjimalari asosida tahlilga tortilgan. Qiyosiy-tipologik, madaniy-tarixiy metodlar orqali xokkning janr xususiyatlari, kompozitsiyasi, mavzular ko'lami yoritilgan. Adabiy ta'sir masalasi Xurshid Davron ijodiy laboratoriyasiga kirish asnosida ochib berilgan. Yapon shoiri Basyo va Xattori Ransetsu she'riari asosida xokkularga xos jihatlari, ularda tabiat va inson kayfiyatining o'zaro aloqalari tahlillar orqali ko'rsatilgan.

Abstract

In this article, the hokku, a genre of Japanese poetry, were subjected to analysis based on translations by Rauf Parfi and Khurshid Davron. Through comparative-typological, cultural-historical methods, hokku's genre features, composition, scope of topics are covered. The issue of literary influence is revealed in the introduction to the Khurshid Davron creative laboratory. Based on poems by the Japanese poets Basyo and Hattori Ransetsu, aspects specific to the hokku, in which the interactions of nature and the human mood are shown through analysis.

Аннотация

В данной статье анализируется хокку, жанр японской поэзии, основанный на переводах Рауфа Парфи и Хуршида Даврана. Через сравнительно-типологический, культурно-исторический методы освещаются жанровые особенности, композиция, тематическая гамма хокку. Вопрос о литературном влиянии раскрыт на основе введения в творческую лабораторию Хуршида Даврана. На основе стихов японских поэтов Басе и Хаттори рансецу аспекты, характерные для хокку, в которых взаимосвязь природы и человеческого настроения показана с помощью анализа.

Kalit so'zlar: hokku, uchlik, inson, tabiat, o'xshatish, jonlantirish.**Key words:** hokku, Trinity, man, nature, analogy, revitalization.**Ключевые слова:** хокку, триада, человек, природа, сравнение, оживление.**KIRISH**

Xokku yoki xayku qadim yapon she'riyatidagi qat'iy she'riy shakl hisoblanib, uch misradan tashkil topadi. Xokku so'zi yapon tilidan tarjima qilinganda "ilk misralar" degan ma'noni anglatadi. Shoir Xurshid Davron qadimgi yapon she'riyati haqida shunday deydi: "Yapon she'riyati qadimdan o'zgarmas shakl va mohiyatan inson yuragida kechgan tuyg'ular rang-barangligini namoyish etish asosida rivojlanib kelgan. She'riyatning asosi dunyo (tabiat) va inson (yurak) manzaralarining lo'nda yorqin ifodasi orqali shakllangan".

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODLAR

Yaponlarning tushunchasiga ko'ra, xokku – "ilk mamlakat tuprog'ida tomir otgan ko'hna daraxtning novdalari va yaproqlari"ga o'xshaydi. Janrning asoschisi sifatida XVII asr yapon shoiri Matsuo Basyo e'tirof etiladi. "U janrning go'zal namunalari yaratish bilan birga unga qo'yiluvchi shakli va mazmuniy talablar, estetik prinsiplarini ishlab chiqqan"²⁶.

²⁶ Quronov, Adabiyotshunoslik lug'ati, 2013, 354-bet

ADABIYOTSHUNOSLIK

Yapon xokkularining ilk tarjimoni Rauf Parfi hisoblanadi. Keyinroq Xurshid Davron qalamiga mansub "Dengiz yaproqlari" nomli va Jabbor Eshonqul qalamiga mansub "Shabnamda oy aksi" deb nomlangan to'plamlar yozildi.

Rauf Parfi tomonidan tarjima qilingan quyidagi uchliklarda tabiat va inson kechinmalarining o'zaro bog'liqligini, xokku janrining naqadar ixcham va go'zal ekanligini ko'rish mumkin. Taniqli adib, shoir, publitsist Eshqobil Shukurning ta'kidlashicha, "Bu she'rlarda tuyg'u tushuntirilmaydi, sharhlanmaydi, izohlanmaydi, balki tasvirlanadi!".

NATIJALAR VA MUHOKAMA

Inson necha yoshda bo'lishidan qat'iy nazar ona uchun boladir. Onalar farzandi uchun umrini bag'ishlaydi. Shoir ushbu she'rda onasining sochlaridagi oq vaqt hukmi ila, o'zi sababli tushganini anglaydi.

Kiftimga olayin, onajonginam,
Qaynoq yoshim ila eritay
Sochingda oq qirovni.

(Basyo)

Kiftiga boshini qo'ygan onasining sochlaridagi oq qirovni qaynoq ko'z yoshlari bilan eritishni xohlaydi. O'quvchi qalbida onaga bo'lgan muhabbat, uning g'animatligi kabi tuyg'ularni jonlantiradi.

Tag'in qalbdan tirildi
Ota-onam hasrati.
Dod solar toq qirg'ovull!

"Qabristonda" deb nomlanuvchi mazkur xayku yuqoridagi she'ning mantiqiy davomi sifatidadir. Shoir qabristonga borganda ko'nglidan o'tadigan tuyg'ularni shu qadar mahorat bilan ifodalaganki, beixtiyor o'quvchi qalbida ham akslanadi. Ota-ona hasrati farzand qalbida o'lmas bo'ladi. Vaqtida aytilmagan so'zlar, berilmagan e'tibor, sog'inch qalbni kemiraveradi. Hattoki, toq qolgan qirg'ovul ham dod solganida, inson qalbida kechadigan tuyg'ular iztirobidir.

Ona qishloq yodimga tushdi.
Unga kindik bo'lib o'sgandim
Men yig'layman yillar g'amida.

(Basyo)

Mazkur she'ri orqali shoir kindik qoni to'kilgan, yoshligi, shirin damlari o'tgan ona qishlog'ini eslaydi. Yillar o'tgach, hayot charxpalagi bilan boshqa yerlarda makon topgan shoir yillar g'amida ona qishlog'ini eslab yig'laydi.

Toshbo'ron eting:
Men olucha shoxini
Hozir sindirdim.
(Xattori Ransetsu)

Bu xokkuda hozirgina olucha shoxini sindirib qo'ygan inson o'zini aybli sanab o'zini toshbo'ron etishlarini istamoqda. Tabiiy ravishda "Nima uchun?" degan savol tug'iladi. Shoir olucha shoxini, tabiatning bir bo'lagini yo'q qilgani sababli o'zini aybli sanaydi. Bu shoir uchun o'g'ir musibat, chunki olucha shoxida kurtaklar mavjud bo'ladi, ular kelajakda gul ochib, barg yozishi va meva berishi kerak edi. Kelajakdan bir qismini barbod qildim, degan o'y shoirmi tinch qo'ymaydi. O'zini toshbo'ron etishlarini so'rash darajasigacha olib boradi.

Deraza qog'ozini
Endi kim ham teshardi.
Qanday sovuq bu xona

Fukuda Tiyo qalamiga mansub "Vafot etgan go'dakni eslayman" nomli xakkusini Rauf Parfi shunday tarjima qiladi. Go'dakning ishi sho'xlik qilish, lekin ba'zida bu holat ota-onalarning jahlini chiqaradi. Bu she'rda farzandi vafot etgan uyning derazasi qog'ozini endi hech kim yirtmasligi, u butun bo'lsa ham uy ichi naqadar sovuq ekanligi tasvirlanadi.

Yashirin. Berkin kirib.
Kel yonimga panoq bo'layin,
Ey, ho'l qaldirg'och!
(Xattori Ransetsu)

Bu uchlikda tabiatga bo'lgan mislsiz shafqat, mehr va iliqlik kuylanadi. Shoir qaldirg'ochga ho'l sifatini berganidan bilish mumkinki, ayni damda yomg'ir yog'moqda. Ini uchun loy-xashak yoki polaponlari uchun ozuqa qidirib chiqqan qaldirg'och yomg'irda ivib ketganini ko'rgan qahramon bu holatga shunday qarab tura olmaydi. Qaldirg'ochni bag'riga olib berkitgisi, ho'l qanotlarini quritgisi kelayotganini ta'riflaydi. Faqatgina qalbi mehr-shafqatga to'lgan, tabiatning hech bir parchasiga ozor yetishini xohlamaydigan, o'zini ham mana shu tabiatning bir bo'lagi sifatida ko'radigan chinakam insongina bunday yo'l tutishi mumkin.

Xurshid Davron zamonaviy she'riyat vakili, yangilikga intiladigan, adabiyotning har turlarida ijod qila oladigan mahorat sohibi. Uning qadim yapon she'riyati durdonalari hisoblangan xaykulardan tuzilgan "Dengiz yaproqlari" deb nomlangan to'plami ham serqirra ijodkor ekanligidan dalolat. Uning "Basyo kitobining varaqlarida" she'rida shunday satrlar mavjud:

Basyo kitobining varaqlarida
Sarlaygan yaproqlar, alvon yaproqlar
Qadim ibodatgoh... Undan narida
Tog'ga o'rmalagan daydi so'qmoqlar
Ulardan tepada, tog'lar boshida
Qor bosgan qoyalar oqarib turar
Hassaga suyangan sochi oq darvesh
Izlab topolmagan olxo'ri gullar...
Shoir Basyo kitobidagi so'z bilan chizilgan suratlarga hayrat bilan boqadi:
Kuz shamoli xushtagin chalar
Anglashingiz mumkin she'rimni
Dalada tunagan bo'lsangiz agar!
(Basyo)

Inson ochiq tabiatga chiqqanida ko'ngildagi barcha xiraliklar ketib, o'zini yengil his qiladi. Bu she'rda ham shoir dalada tunagan bir kunining tasvirini chizadi. Qachonki, dalada tunagan bo'lsangiz, kuz shamolining yuzlarni silab o'tuvchi mayin xushtagini eshitgan bo'lsangiz mening she'rimni shundagina anglashingiz mumkin, deydi.

To'shakda yotganimda
"Kuz yetib keldi", - deya
Quloqqa shivirlar yel.
(Basyo)

Mazkur xaykudan mayin shabboda, yelning orom olayotgan insonning oldiga kelib oltinrang kuzdan xabar bermoqda, deya izohlash mumkin. Lekin shoir ushbu manoning ortiga yana bir mano yashiradi. Inson umrining yoshlik davrini gullagan bahorga, navqiron o'rta yoshini yoshga, umming shomi, ya'ni keksayosh pallasini kuzga o'xshatilishini hisobga olsak, shoir to'shakda kasallangani, keksaygani tufayli yotganini sezamiz. Yellar esa unga umrning kuzi yetib kelgani haqida shivirlayotgandek bo'ladi. "Bu she'rlar uch yoki to'rt satrdan romanlardir. Chunki shoir shu uch satrda o'quvchiga bir romanining ruhini, ohangini, g'oyasi va tuyg'usini, voqeasini beradi".

Gulbarglar aro uxlar,
Yovvoyi asalari.
Unga tegma, chumchuqjon!
(Basyo)

Bu she'rda shoirning murojaati chumchuqqa beozorgina, gul shaydosi bo'lgan asalariga tegmaslikni so'rashdan iborat. Albatta, she'rda majoz, ramziylik bor. Asalari mehnatni, ijodni, gulni, go'zallikni sevuvchi yaratiqdir. U oddiy asalari emas, yovvoyi, ya'ni hur fikrli, erkin, o'z qarashlariga ega, noyob iste'dodga egalik qiluvchi inson timsoli. U orom olayotgan holatda tasvirlanadi. Ya'niki, u o'z lazzatini, o'rmini, huzurini topgan. Chumchuqning ishi hasharotlarni yemoq. Bu obraz, avvalo, taqdirga, so'ng yomon xulqli, chinakam iste'dodni ko'ra olmaydigan, hasadgo'y va fahmsiz insonlar timsoli. Chumchuqqa murojaat qilish orqali shoir bunday hur fikrli, yoniq qalb egasi bo'lgan iqtidor egalariga tayziq o'tkazmaslikni, o'z sevgan makonidan ayirmaslikni so'ramoqda. Bu yuksak insoniy fazilatdir.

Qayg'urarman, sen menga
Yana g'am mayin ichir

ADABIYOTSHUNOSLIK

Ey olis kakku sasil!

Shoir qalbida shunday xotiralar borki, bir paytlar quvonchli bo'lgan, vaqt o'tib yo'qotilganda esa qayg'uga aylangan. Ular qalbgaga botgan yashirin shisha sinig'i kabidir. Olib tashlamoqchi bo'lsa, u - yashirin. Borligini unutay desa, og'riq beradi. Bu she'rda aynan shu holatdagi inson kechinmasi mavjud. Olisdan kelgan kakku ovozi uning qalbidagi o'sha siniqni yana eslatib yuborgan. U xotiralariga qaytishni xohlaydi. Shu sababli g'amli bo'lsa ham kakku mayidan ichishni, qayg'ursa ham o'sha ham shirin, ham og'riqli xotiralarga qaytishni istaydi.

XULOSA

Yapon xaykulari qadimgi yapon madaniyati, ta'limoti va ruhiyatini o'zida ifoda etadi. Tabiat bilan birlasha olgan va o'zini tabiatning bir bo'laki sifatida bilgan insongina xaykularni angelaydi va ijod qiladi.

ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Oripova G. Mustaqillik davri she'riyatining g'oyaviy-badiiy xususiyatlari. Monografiya. – Riga: GlobeEdit, 2020.
2. Quronov D. Adabiyotshunoslikka kirish. – Toshkent: Fan, 2007.
3. Quronov D. v.b. Adabiyotshunoslik lug'ati. – Toshkent: Akademnashr, 2013.
4. Xurshid Davron. Bahordan bir kun oldin. – Toshkent: Sharq, 1997.
5. Oripova G. (2019). Uzbek poetry and the world literature in the years of independence. Scientific Journal of Polonia University, 32(1), 116-120
6. Oripova Gulnoza Murodilovna, Akhmadjonova, Okila Abdumalikovna, Kholmatov, Oybek Umarjon Ugli, & Muminova, Tabassum Siddigovna (2022). Interpretation of mother image in literature. International scientific journal of Biruni, 1 (2), 304-309.
7. <https://kh-davron.uz/kutubxona/jahon/mumtoz-yapon-she'riyatidan-xokkular-rauf-parfi-tarjimalari-olim-oltinbek-xokkuning-ilk-tarjimoni.html>